

jelom svijetom. Taj su politički cilj baštinili nasljednici sultana Sulejmana koji su, poput njega, rasipali državne resurse na pogrešne strategije i neizvedive vojne planove.

Na kraju knjige pod nazivom *References* (135-160) nalazi se bogat popis korištene literature. Međutim, izostavljen je popis korištenoga arhivskog gradiva osmanske provenijencije zahvaljujući kojem je studija obogaćena dragocjenim spoznajama. Zatim slijedi skupno kazalo geografskih pojmova, osobnih imena i ostalih termina, grupiranih u *Index* (161-175). Posebno je pohvalan autorov sistematičan i jasan pristup problemima, kao i priloženi kartografski prikazi koji olakšavaju praćenje vojnih operacija. Nesumnjivo je da će prikazana knjiga imati značajan doprinos u osmanističkim znanstvenim krugovima, a sveobuhvatnost, kontekstualizacija i analitičnost pristupa osigurava joj ciljni karakter strukturalne i stratejske povijesne studije.

Ruža Radoš

Tamás Pálosfalvi, *The Noble Elite in the County of Körös (Križevci) 1400–1526*, Monumenta Hungariae. Magyar Történelmi Emlékek, Dissertationes. Értekezések, ur. Pál Fodor, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest 2014., 526 str.

Nakon rada na problematici plemstva preko jednog desetljeća, mađarski povjesničar srednje generacije, Tamás Pálosfalvi, objavio je svoje seminalno djelo proizašlo iz doktorske disertacije obranjene na Odsjeku za srednjovjekovne studije Srednjoeuropskog sveučilišta u Budimpešti. Autor je istraživač na Institutu za povijest Istraživačkog centra za humanistiku Mađarske akademije znanosti (MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet). Djelo se strukturalno dijeli na četiri velika dijela, kojima su pridodani appendix, bibliografija te gazetteer i indeksi.

Prvi dio je uvodnog karaktera gdje autor daje opravdanje teme, presjek historiografije te objašnjava limitacije izvora (7-23). Naglasak je stavljen na objašnjavanje termina plemićka elita, budući da je početak istraživanja bio rad o vicebanovima Slavonije, za koje je vidio da su imali posjede većinom na području srednjovjekovne Križevačke županije. Objasnio je i upotrebu termina u korelaciji podjele plemstva koju je za županiju Ung učinio Pál Engel u djelu naslovljenom *A nemesi társadalom a középkori Ung megyében* (Budapest 1998.) na veleposjednike, plemiće srednje posjedovne moći te niže plemstvo. Podjelu je potonji mogao lagano izvesti jer je u Mađarskom državnom arhivu u Budimpešti pronašao jedinstven izvor za istraživanje plemstva Žigmundovog razdoblja – u jednom svežnju od sedam listova, u dosta raspadnutom stanju, pronašao je popis po selima posjednika i kmetova županije Ung, te ga datirao u prvu polovicu 1398. godine. Nadalje, utvrdio je kombiniranjem drugih izvora da su podaci iz popisa neočekivano opširni i točni, i da se u njemu mogu poimence pronaći ne samo plemići koji posjeduju kmetove, nego i plemići jednoselci. Dakle, stratifikacijski je podijelio plemiće na veleposjednike (*nagybirtokosok*) koji posjeduju otprilike od 150 do 300 kmetskih selišta, plemiće srednje posjedovne moći (*középbirtokosság*) koji su posjedovali od 20 do 100 selišta te niže plemstvo. Najvažnijim dijelom plemstva u županijskim okvirima smatrao je srednji posjedovni sloj, jer je on imao vodeću ulogu na razini županije, njegovi članovi bili su županijski dužnosnici, kaštelani i drugi familijari magnata te su nosili titule *egregius*. Tako je Tamás Pálosfalvi postavio svoje istraživanje što je moguće sličnije Engelovom, s time da je svoj fokus usmjerio na viši srednji sloj plemstva u Križevačkoj županiji kroz razdoblje dugog 15. stoljeća, a prednost je rada, iako je ograničen samo na određen sloj plemića, činjenica da je napisano na engleskom jeziku.

Drugi je dio rada ujedno i najopsežniji, a nosi naslov *The nobility and their histories* (25-306). Najprije objašnjava kriterije selekcije, odnosno, kako je uspio odabrati obitelji budući da je potrebno bilo oduprijeti se donekle formalističkim stavovima mađarske historiografije koja sma-

tra da se barunima kraljevstva mogu nazivati samo pojedinci s kraja 15. stoljeća, te oni koji su obnašali najvažnije državne službe. Suprotno tome, lagano je autor mogao odrediti one koji se nazivaju srednjim plemstvom, budući da su nosili nazive egregija u izvorima, te su posjedovali utvrde i kaštele, što nije bio isključivi prerogativ višeg sloja plemstva. Jednako tako, problem je prilikom istraživanja da slavonski izvori nisu bili toliko sretno očuvani da se nađe popis sličan Engelovom za županiju Ung. Isto ih tako klasificira kao *nobiles benepossessionati*. Uspio je identificirati oko stotinjak obitelji od razdoblja 15. stoljeća do Mohačke bitke (1526.). Objašnjava i kako se kod ponekih pojedinaca, odnosno obitelji, nije bilo lagano odlučiti pripadaju li slavonskom, tj. križevačkom plemstvu. Jedan od razloga za dvojbu bilo je posjedovanje zemlje na drugim područjima u Kraljevstvu, drugo njihove službe, po kojima su ipak mogli pripadati u rang magnata, ili porijeklo. Križevačka je županija i dosta patila od osmanlijskih pustošenja, koja su počela na tom području već početkom 15. stoljeća. Isto je tako bila pogodno tlo za dolazak brojnih pojedinaca, bilo zbog službe određenim plemićima, bilo zbog zasluga za krunu. Kako je išao sa svojim istraživanjem do Mohačke bitke, u razmatranje je uključio i Popise i obračune poreza, prema kojim se vidi da se županija dijelila u nekoliko poreznih distrikata, a sto je moguće i pretpostaviti broj kmetskih selišta u ranijem razdoblju. Usporedio je stoga poveznicu između zemljišnog posjeda i titula, odnosno držanja službi na županijskoj razini. Drugi je dio drugog dijela naslovljen *The noble families – short biographies* i zapravo je riječ o svojevstnom biografskom leksikonu u kojem abecednim redom daje iscrpne biografije tih pedesetak obitelji koje je uzeo u svoje razmatranje.

Treći je dio djela nešto kraći, a bavi se pitanjem društvene analize plemstva (307-414). Prvo je autor istražio pitanje porijekla plemstva. Kako je naglašeno, raščlanio je plemićke obitelji prema pripadnosti plemićkim rodovima ili obiteljima, vremenu dolaska u Slavoniju te načinu na koji su stekli zemlju. U to razmatranje uključuje i obitelji koje su se izdigle iz redova iobagiones castri ili predijalnog plemstva te do razmatranog razdoblja dosegle rang srednjeg plemstva, odnosno plemićke elite. Uključio je i element pismenosti kao indikator društvenog uspona, ali ne isključiv, odnosno, potrebno je bilo imati i zemljišne posjede, ekonomsku potporu i ugled na razini županije. Nastavlja dalje razvijati ideju povezanosti bogatstva, trgovine zemljišnim posjedima te društvene mobilnosti. Pobjroao je koliko je obitelji posjedovalo utvrdu, kaštel te trgovište na razini županije. Objašnjava stoga da posjedovanje utvrde (*castrum*) nije automatski značilo da je riječ o magnatima, posebice u razdoblju nakon sredine stoljeća, već su mnogi egregiji posjedovali više utvrda da području županije. Isto tako, uvodi dosta zanimljiv termin "dinastije slavonskih vicebanova", te tako donosi popis nekoliko obitelji koje su dale više svojih pripadnika na položaj vicebana tijekom promatranog razdoblja. Njihove karijere i položaj unutar županijske elite razmatra od slučaja do slučaja promatrajući može li se povezati njihove uspone sa zemljišnom snagom obitelji. Pitanje društvene mobilnosti plemstva započinje razmatranjem ženidbi i kako su pojedine obitelji došle na tlo županije upravo ženidbom u određene obitelji elite, da bi se ponovno vratio na pitanje stjecanja zemljišnog posjeda kao načina dolaska i/ili uspona. Promatra i pitanje službe, administrativnih položaja i koncepta *familiaritas*. Osvrće se i na pitanje odnosa s kraljevima, slavonskog plemstva na dvoru te službenika pojedinaca koji su bili ondje, ponovno zamjećujući element nasljeđivanja iz generacije u generaciju, pitanja ženidbenih strategija te crkvenih karijera. Naposljetku razmatra element interne stratifikacije i definiranja, te kako se ono mijenjalo kroz promatrano razdoblje od stoljeća i pol.

Zaključna razmatranja slijede prethodno poglavlje (415-419) te su u njima ponovno vraća na komparaciju s Engelovim istraživanjem za županiju Ung Žigmundovog doba. Potcrta va i određene sličnosti, ali i različitosti te promjene koje su se zbile tijekom 15. stoljeća. Smatra i na kraju da će njegove rezultate trebati testirati na plemstvu drugih ugarskih županija u razdoblju srednjeg vijeka.

U dodatku su tablice s pojedincima koje su bili predstavnici slavonskog plemstva, banovima, vicebanovima i županima županija Križevci i Zagreb od razdoblja banovanja Hermana Celjskog (dakle, od 1423. godine) do Mohačke bitke. Potom slijede genealogije obitelji plemićke elite Križevačke županije (420-470).

Znanstvenom aparatu za bolje snalaženje dodan je iscrpan popis bibliografije, gdje se donosi popis neobjavljenih izvora (fondova i zbirki Mađarskog nacionalnog arhiva te drugih arhiva), objavljenih zbirki izvora te literature. Donekle se može prigovoriti da kada koristi građu iz hrvatskih arhiva, daje uputnicu na fotokopije koje se čuvaju u Mađarskom nacionalnom arhivu, ne navodeći osnovne originalne fondove. Popis povijesnih mjesta u Križevačkoj županiji donosi u posebnoj tablici, a u indeksu imensko kazalo što uveliko olakšava snalaženje u velikom i detaljnom tekstu samog djela.

Potrebno je prvo i osnovno reći da je doista riječ o hvalevrijednom djelu za koje se vidi da je plod rada iskusnog istraživača. Križevačka je županija bila najveća slavonska županija u srednjem vijeku, osjetno veća od susjedne, Zagrebačke, županije. Samo razdoblje za istraživanje je bilo izrazito dugačko, te je riječ o najvećem broju neobjavljenih izvora raznih priroda koje je autor morao konzultirati kako bi stvorio bazu za istraživanje plemićkih obitelji. Donekle se može prigovoriti kako u određenim pitanjima pod poglavljem o društvenoj analizi ono što se navodi ne odgovara naslovima određenim istraživačkim pitanjima. Tako neka od pitanja za ispitano razdoblje zahtjevaju ponovnu analizu, uz naglasak da građa eksponencijalno raste s protokom vremena. Isto tako, potrebno je potcrtati da zbog prirode svog obrazovanja te vremena provedenog u Francuskoj, dobro razlučuje kako najbolji komparativni primjeri za razmatranje ugarskog plemstva dolaze iz engleskog područja, te svoje neke opaske potkrijepljuje primjerima iz historiografskih djela etabliranih engleskih istraživača. S obzirom na obujam posla, potencijalne zamjerke su doista zanemarive, te je riječ o djelu koje je već postalo neizostavno za istraživanje plemstva u Slavoniji. Stoga se autoru mogu uputiti samo pohvale i čestitke jer je već utjecao na druga istraživanja hrvatskih povjesničara.

Suzana Miljan

Mihailo St. Popović, *Мара Бранковић: жена између хришћанског и исламског културног круга у 15. веку* [Mara Branković: žena između kršćanskog i islamskog kulturnog kruga u 15. stoljeću], prevela s njemačkog Branka Rajlić, Akademski knjiga, Novi Sad 2014., 366 str.

Četiri godine nakon svog izvornog, njemačkog izdanja nagrađivana knjiga Mihaila St. Popovića *Mara Branković: Eine Frau zwischen dem christlichen und dem islamischen Kulturkreis im 15. Jahrhundert* (Verlag Franz Philipp Rutzen, Mainz-Ruhpolding 2010.) doživjela je i svoj prijevod na srpski jezik pod naslovom *Mara Branković: žena između hrišćanskog i islamskog kulturnog kruga u 15. veku*, u nakladi Akademski knjige iz Novog Sada. Time je ne samo srpskoj, već i široj južnoslavenskoj publici postalo dostupnije ovo dragocjeno djelo mladog, ali već vrlo priznatog austrijskog medievista, znanstvenog suradnika na Bizantološkom odsjeku Instituta za istraživanje srednjega vijeka Austrijske akademije znanosti. Proizišla iz višegodišnjeg temeljitog proučavanja izvornog gradiva i objavljene literature te iz doktorske disertacije obranjene na londonskom King's College-u 2005., monografija Mihaila Popovića predstavlja jedan posve nov pristup temi koja je i ranije zaokupljala povjesničare na Balkanu, a ponajprije u Srbiji. Ne radi se o pukoj pozitivističkoj prozopografiji, oslonjenoj samo na prijenos podataka o političkoj povijesti, već o sveobuhvatnoj analizi života i djelatnosti jedne istaknute žene kasnog srednjeg vijeka, koja ne zanemaruje ni dostignuća rodni studija i pruža prikaz Marinao okruženja i vremena u kome se odvijao njezin životni put.